

/ més pressa» i l'observació complementària «menys soroll» resumeixen aquest triomf. Després ve el curs del Ter, de l'home gran després de la victòria, cap a la seva fi i la reçaença de no haver sabut aprofitar la joventut, la bellesa.

Amb les pastores de la Vall de Ribes
s'atura a fer-los de polit mirall;
de bressol a les fades que catives
té en ses presons de marbre i de cristall.

I sempre baixa amb gran murmuri i fressa,
mes troba ja a Ripoll
lo Ter que hi davallà gastant més pressa,
més pressa i menys soroll.

Prenent son nom, féu-li present de sa ona
que rodolà amb les seves cap a Vic,
de Vic cap a les selves de Girona,
a pla de Roses tan placent com ric.

Quan hagué vist d'Ausona les boscúries,
les flors de Sant Daniel,
la mar que en perles torna avui, a Empúries
les llàgrimes del cel,

digué: —Si jo hagués vist eixes vorades
quan ahir davallava d'Ulldeter,
s'hi haurien adormides mes onades,
i eix riu s'hauria anomenat Freser.—

Una explícita poesia patriòtica

per Ramon Pinyol i Torrents

El 10 de març de 1885 Verdaguer participava a Madrid, al costat dels membres d'una comissió catalana, en l'acte de lliurament al rei Alfons XII de la «Memòria en defensa dels interessos morals i materials de Catalunya», més coneguda pel nom de Memorial de Greuges. El document era motivat sobretot per dues qüestions que preocupaven pregonament un ampli sector de la societat catalana: el projecte d'unificació del dret civil —que comportava la desaparició del que era específic de Catalunya— i l'acord amb Anglaterra conegut com a *modus vivendi*, preludi d'un futur tractat de comerç, considerat molt perjudicial per a la indústria del Principat. Entorn dels punts en litigi i del Memorial s'or-

Lo Farell

Gegant era mon pare, mon avi també n'era,
lluitaren amb los celtes, romans i sarrains,
lluitaven i els batién sovint com blat en l'era,
sortint a batre'ls fora quan no els trobaven dins.
Sos braços tres realms als moros arrancaren;
quan ja enemics no verén en terra s'embarcaren,
i Còrsega i Atenes i Nàpols encastaren
a la corona pàtria, com tres joiells divins.

Rebolls de la nissaga d'Otger, sa enorme maça
seguién, del Pirene veient-lo davallar;
als moros pledejaren la terra passa a passa,
i en cada vall plantaven un poble i un altar.
Quan foren cristianes aqueixes valls i serres,
a Llúria i Joan d'Àustria seguién en ses guerres,
dictaren los *Usatges* per governar ses terres,
per governar les aigües, lo *Consolat de mar*.

Gegant com los meus avis, jo guerregí amb mon pare,
mes ja és la pau ma esposa; ma guerra és lo treball,
com fill d'Adam, la testa doblí a la terra mare,
deixant l'arma lleugera per lo feixuc magall;
magall que desarrela com un rebroll un roure,
a cada colp, del cingle, fent les arrels somoure:
ningú el podrà, quan mòria, d'a on jo el deixe, moure,
com de Rotlan a Esterri ningú pot moure el Mall.

Amb saba les alzines i roures m'alletaren,
foren mon bres les fondes afraus del Pirineu;
aprés del torb, les ones del mar me bressolaren,
i els hèroes de la pàtria me feren llur hereu.
Me diuen si del celta tinc l'aspra fesomia,
si tinc del got la força, del grec la fantasia;
jo no ho sé pas, mes penso, treballa i faig ma via,
seguint, avant!, l'empenta que em dóna lo bon Déu.

Per arriar mes fàbriques, per conrear mes hortas,
del Llobregat i el Segre n'he fet dos reguerons:
mes serres foren nues, mes viles foren mortes
si jo amb tantes suades no fés tornar ses fonts.
Si més regor demanen per beure mes campanyes,
amb ferro i foc m'enfonso com taup en ses entranyes
i ponto còrrecs amples, forado les muntanyes,
i de son cor trac l'aigua que em fan guarar sos fronts.

Los arbres que arrabassa mon braç de llenyataire,
a feixos carregant-me'ls, del mar los planto dins,
i amb veles coronant-los se'n van al bes de l'aire
a dur a llunyes terres mes robes, fruita i vins.
Quan fugen los aleno, pujant a un cap de serra,
i els mariners exclamen: —Se'ns gira vent de terra—;
mes ja al magall enorme de nou mon puny s'aferra
fent hort de mes pedreres, de mos arenys jardins.

Ma veu des de Tortosa se sent fins a Colliure;
d'una gambada passo lo Llobregat sens pont,
i des de sa ribera, si m'hi calia escriure,
del Montserrat podria posar la firma al front.
D'allí a Montseny, a voltes, la serra gegantina
seguesc, d'allí al Pirineu que totes les domina,
i els sembla una bandera de foc ma barretina
als que de lluny la veuen pujar de mont en mont.

Un granader un dia, cepat com un atleta,
lo fusell acarant-me, me demanà el camí:
era un d'aquells que havien del pa la ganiveta
fermada a nostra taula, com al paller el mastí.
Jo que llaurava, agafo lo mànec de l'esteva,
aixeco a pes de braços parell de bous i gleva,
i enllà amb la revolada tirant-li l'arma seva,
li dic, ferreny, signant-li la via: —Per allí!

questrà una considerable campanya de conscienciació, que esdevingué el conjunt d'actes de més relleu realitzats pel catalanisme polític fins aleshores.

En paral·lel a la redacció i al lliurament del Memorial, Verdaguer escriví «Lo Farell», que presentà als Jocs Florals de Barcelona, en un manuscrit que porta data de l'1 d'abril. El poema, tanmateix, no obtingué cap guardó en el certamen i ni tan sols és esmentat a la «Memòria» del secretari. Verdaguer, però, s'apressà a publicar-lo a «La Veu del Montserrat» del 13 de juny, per bé que suprimí la darrera estrofa de l'autògraf original, una endrèça a Alfons XII, el qual, segons afirmava la comissió, havia rebut molt bé els enviats catalans, i que feia:

«Alfons, oh rei magnànim d'Espanya; sang sagrada / puix corre en
vostres venes del gran Conqueridor, / mirau per Catalunya, que fou sa
enamorada, / mirau per ses germanes que us amen de tot cor. / Florons
són les províncies de vostra gran corona, / i puix per aixecar-les la vida
Déu vos dóna, / que un jorn, veient-se Espanya dels astres pariona, / li
diga al món: —Saluda'l al meu Restaurador!»

A finals de l'any 1885, l'escriptor de Folgueroles tornà a estampar el poema, ara a «La Il·lustració Catalana», i aprofità per treure'n una altra estrofa, la que havia quedat com a darrera després de la supressió anterior i que, de fet, era la més incisiva de la composició:

«Per çó faig nosa i volen matar-me! perquè callo, / perquè tinc art i
glòries, comerç en terra i mar, / perquè amb totes mes forces titàniques
treballa, / indústria, lleis i llengua me volen arrancar! / Van fent la pà-
tria esclava de França i d'Inglaterra, / comerç, agricultura, marina, tot
s'aterra! / Germans los de la plana, germans los de la serra, / a nostra
mare Espanya la deixarem lligar?»

«Lo Farell» és, sens dubte, la més explícita de totes les poesies patriòtiques de Verdaguer. Inspirada directament en els motius i en els raonaments del Memorial de Greuges, el poeta hi reflecteix una actitud que connecta amb les aspiracions del catalanisme ascendent, cada cop més polititzat. Les referències als esdeveniments coetanis són aquí més clares que en el conjunt de la seva producció de caire civil, caracteritzada per la idealització, la intemporalitat o l'evasió històrica. L'argumentació de Verdaguer, de base historicista i psicologista, s'articula per mitjà d'una figura del llegendari, el gegant Farell, convertit en símbol de la catalanitat i, doncs, en compendi de les virtuts tradicionals catalanes: esforç, laboriositat, pacifisme, coratge, lleialtat, independència... Unes qualitats, fonamentades en el passat històric, que contraposa a la decadència progressiva d'Espanya. Els «greuges», de tota manera, no confereixen al poema un to pessimista, ans al contrari, tot traspua una visió optimista que es justifica per la vitalitat i l'energia de Catalunya constatable en la puixant prosperitat econòmica d'aquell moment històric.

Les idees i els arguments de Verdaguer, com els del Memorial, es trobaven en aquells anys a l'ambient. Tant els articles coetanis de Jaume Col·lell, per exemple, com els de Valentí Almirall —s'ha de recordar que fou el redactor principal de la «Memòria»—, presenten moltes afinitats amb l'ideari verdaguerià de «Lo Farell». De fet, aquestes manifestacions i altres, pertanyen a la línia del pensament de la burgesia vuitcentista i ja es troben formulades en autors i obres anteriors, com ara a *Cataluña y los catalanes* (1859) de Joan Cortada, en algunes de les expressions del qual hi ha també clars punts de contacte amb Verdaguer. I, reculant més encara, diríem que ja es troben esbossats en Balmes (l'únic autor, d'al-

tra banda, citat explícitament al Memorial), sobretot en la sèrie d'articles que, amb els títols de «Catalunya» i de «Barcelona», publicà a «La Sociedad» a la primavera de 1843, tot reflexionant sobre els problemes derivats de l'aranzel de 1841, una situació paral·lela a la del *modus vivendi* de 1885. A banda del fet que Verdaguier hagués pogut o no de fonts balmesianes, el protagonista-símbol del poema té una base literària clara: el gegant Farell (la seva figura, d'altra banda, recorda vagament l'Alcides de *L'Atlàntida*). El poeta, que ja s'hi refereix en una prosa juvenil, n'extreu la història de la llegenda «Lo fort Farell», contada per Francesc Maspons i Labrós —que per cert fou qui presidí la comissió que presentà el Memorial— a *Tradicions del Vallès* (1876).

Verdaguier, identificant com és habitual en ell matèria i forma, empra a «Lo Farell» una versificació pròpia dels temes elevats, l'anomenada octava lírica (AB'AB'CCCB'), partida en dues meitats afins, amb versos alexandrins (6+6), el ritme dels quals subratlla emfàticament el caràcter greu de la composició. També l'estil, ple de la retòrica més exuberant (hipèrbats, hipèrbols, encavallaments), s'adiu amb el contingut del text, el qual l'ús de la primera persona dota d'una especial força expressiva. S'ha de fer notar també la presència en la composició d'un altre tret molt característicament verdaguierà: la capacitat d'integrar elements de procedència molt diversa en un mateix text poètic. Així, per exemple, fonts literàries (en el vers 82, posem per cas, els personatges històrics i literaris de Diego García de Paredes, referència constant de la literatura castellana dels segles XVI i XVII, i el *Fuerte de Ocharán*, popularitzat per l'escriptor vuitcentista Antonio de Trueba), elements històrics (referències a personatges i a esdeveniments de tota la història catalana) i llegendaris (Otger Cataló, Rotllan), i fins notícies d'actualitat (els versos 67 i 68, que al·ludeixen a l'acabament del canal d'Urgell el 1865 i al projecte, coetani de la redacció del poema, de transvasament del Noguera Pallaresa a Barcelona). Per a Verdaguier tot era, doncs, susceptible de convertir-se en matèria literària i, en aquest sentit, «Lo Farell» il·lustra força bé una part del sistema de treball verdaguierà.

Dels Pirineus si trobo poc ampla la barrera,
a mes locomotores hi faig obrir portell:
a Barcelona en braços li porto el riu Noguera,
com duia no fa gaire lo Segre al pla d'Urgell.
Ja amb torres no coronem lo front de cada serra;
faig dels coltells aixades per conrear la terra:
per un país, si hi torna lo monstre de la guerra,
los cors d'acer que cria són lo millor castell.

Que ho diga nostra terra! Si algú vol fer-la esclava,
per una estona deixo l'arada pel trabuc,
i la metralla en brolla com d'un volcà la lava
al crit de «Visca en Carles de Viana o l'Arxiduc!»
Cap a ponent bramula l'obús en Tarragona,
cap a llevant flamegen Figueres i Girona,
i posen de ses flames esplèndida corona
al front de Catalunya lo Panissars i el Bruc.

Mes, estic sol!, no en cria ja de gegants l'Espanya;
no hi són lo de Paredes, ni el *Fuerte* d'Ocharan,
ni aquells que el front alçaven semblant una mun-

[tanya,

ni aquells que en Arreaga vengueren a Rotlan!
Del Cid i de don Jaume la raça s'apetita
d'idees grans com hèroes nos minva la collita,
i, ai!, cada punt lo cèrebro de la nació s'agita
per aterrar lo sòlid, per enxiquir lo gran.

Perquè no exploten l'Ebro, Guadiana i Tajo els altres,
nos deixariem perdre lo Llobregat i el Ter?
De treballar voldrien privar-nos a nosaltres,
i estendre llurs Sahares a nostre humil verger?
Voldrien que acotàsseu la testa gegantina,
Montseny, i tu, muntanya de Montserrat divina,
perquè Castella és plana? Perquè no té marina,
voldrien que venguéssem los ports a l'estranger?

Sovint mos ports sens barcos, mos trens en buit quan
[miro,

de peus baix en la plana m'assec en un turó,
veient la pàtria caure, minvar la fe, sospiro,
en què emplear mos braços, ma pensa i mon braó?
Adreçaré, per fer-me'n un sabre, ma corbella?
Faré canons Plasència del ferro de ma rella?
Jamai! Bon fill d'Espanya, treballaré per ella,
esperant que es desvetlle son adormit lleó.